
KARABAĞ'DA ATEŞKESİN 25. YILI: ATEŞ KESİLDİ Mİ?

15.05.2019

Güneş (14 Mayıs 2019)

Araz Aslanlı

Azerbaycan ile Ermenistan arasında 25 yıl önce ateşkes anlaşmasına varılmış olmasına karşın aradan geçen uzun sürede Karabağ sorununa köklü bir çözüm bulunamadı.

Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorunu (kısa ve yaygın kullanılan ismiyle Karabağ sorunu) konusunda önemli bir tarih daha geride kaldı.

12 Mayıs 1994 gecesi yürürlüğe giren ateşkes anlaşmasının üzerinden 25 yıl geçti. Ateşkes anlaşması imzalanırken çoğu kişi yakın zamanda barış anlaşmasının da imzalanacağını ve Karabağ sorununa köklü çözüm bulunacağını umuyordu. Fakat beklenen olmadı. Karabağ sorununa çözüm bulunması bir tarafa, hukuken yürürlükte olan ateşkes döneminde fiilen çatışmalar (iki taraf da bu durum için "ateşkes ihlali" kavramını kullanmayı tercih ediyor) hiç durmadı. Hatta bu "ateşkes ihlalleri" zaman zaman yeni bir savaşın başlangıcı olarak da görüldü.

Arabulucuların, eğer gerçekten kalıcı barış ve istikrar peşindeyseler, işgali sona erdirmek için daha kesin ve kararlı adımlar atmaları gerekiyor. Fakat arabulucular ya bu riskin farkında değiller, savaşların bölge dışı güçler tarafından bölgeye müdahale aracı olması potansiyeli onları daha çok motive ediyor.

ATEŞKESE NASIL VARILDI?

Mayıs 1994'teki ateşkes anlaşmasının imzalanmasına kadarki süreçte, hangisinin ne kadar iyi niyet taşıdığı halen tam olarak bilinmemekle beraber çok sayıda ateşkes girişimi söz konusu oldu. İşin ilginç yanı, sonuncusu dışındaki hepsi başarısız olan bu ateşkes girişimleri her defasında iyi niyetli tutumunun karşılığı olarak Azerbaycanın zarar görmesiyle sonuçlandı. Bu girişimlerin bir kısmına kısaca göz atalım:

Eylül 1991'de Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in bölgeyi ziyareti sonrasında, 23 Eylül 1991'de Rusyanın güneyindeki Jeleznovodsk kentinde barış görüşmeleri başlamış, 24 Eylül 1991'de Azerbaycan ve Ermenistan, Yeltsin ve Nazarbayev'in garantörlüğünde anlaşmaya varmıştı. Jeleznovodsk Anlaşması Karabağ sorunundaki ilk ateşkes anlaşmasıydı. Fakat buna dayanılarak ek adımların da atılması gerekmektedir.

Ermenistan bu adımları atmayınca Azerbaycan tarafı, ateşkese uyulmadığını göstermek üzere Rusya ve Kazakistandan bölgeye gözlemciler davet etti. 20 Kasım 1991de Azerbaycan hükümetinin üyelerini (Devlet Sekreteri Tofiq İsmayılov, Başbakan Yardımcısı Zülfü Hacıyev, İçişleri Bakanı Mehmed Esedov, Başsavcı İsmet Qayıbov), adalet ve güvenlik yetkililerini, iki Rus generali, Kazak ve Rus gözlemcileri (Kazakistan İçişleri Bakan Yardımcısı Sanlal Dasumoviç Serikov ve diğerlerini), ayrıca ünlü gazetecileri taşıyan helikopter Ermenilerin kontrolündeki bölgeden açılan ateş ile düşürüldü. Helikopterde bulunan herkes hayatını kaybetti ve bu saldırı Azerbaycan tarafında Ermenistanın ateşkes konusundaki samimiyetine olan inancı baltaladı.

Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki çatışmaların sona erdirilmesine yönelik sonraki ciddi girişimler İrandan geldi. 24 Şubat 1992de İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayeti, taraflar arasında arabuluculuk yapmak amacıyla bölgeyi ziyaret etti. Taraflar arasında ateşkes için temel konularda uzlaşma çalışmaları sürerken Ermenistan tarafı Hocalı Soykırımını gerçekleştirdi.

İranın bir sonraki benzer girişimi de ateşkes açısından başarısızlıkla ve Azerbaycan açısından işgalle sonuçlandı. 8 Mayıs 1992de, Tahranda Azerbaycan Devlet Başkanı Vekili Yagub Memmedov, Ermenistan Devlet Başkanı Levon Ter-Petrosyan ve İran Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani arasında gerçekleştirilen görüşme sonucunda sekiz maddeden oluşan bir anlaşma imzalandı. Ama aynı gün Ermenistan ordusu bölgenin anahtarı konumundaki Şuşayı, 17 Mayıs 1992de ise bölgeyi Ermenistana bağlayan Laçını işgal etti.

26 Ağustos 1992de Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev ateşkes için yeni bir girişimde bulundu. 27 Ağustos 1992de ise Minsk Grubu Başkanı Mario Rafaelli sırasıyla Azerbaycanı ve Ermenistanı ziyaret ederek ateşkes yapılması ve Minsk Konferansı için görüşmelere başlanması çağrısını yaptı. Azerbaycan, Ermenistan ve Kazakistan Dışişleri Bakanları arasında 27 Ağustos 1992de Alma-Ata Bildirisi imzalandı. 3 Eylül 1992de taraflar Minsk Grubunun da çağrılarını uyararak bu belgeyi uygulamak için İcevan'da protokol de imzaladılar. Fakat Ermenistan kısa süre sonra Alma-Ata Bildirisinden çekildiğini açıkladı ve Kazakistanın ikna çabaları da sonuçsuz kaldı. Aynı ay içerisinde Rusyanın ve AGİTin girişimleri de Ermenistanın yeni koşullar ileri sürmesi (Ermenistan Azerbaycan içerisindeki Ermenilerinin görüşmelere resmi sıfatla katılması gerektiği yönünde yeni koşul eklemiş ve bu konuda ısrar etmekteydi) başarısızlıkla sonuçlandı.

20 Şubat 1993te Romada Azerbaycan, ABD, Ermenistan, Rusya temsilcileri ve Minsk Konferansı Başkanı Rafaellinin katıldığı Roma görüşmeleri başladı. Görüşmeler sonucunda taraflar ateşkesin tam olarak sağlanması ve bölgeye gözlemcilerin gelmesi konusunda uzlaşmaya vardı. Fakat 27 Mart 1993te Ermenistan Azerbaycanın Kelbecer bölgesine yönelik saldırı başlattı ve burayı işgal etti. Kelbecerin işgali üzerine BM Güvenlik Konseyinin aldığı 822 sayılı kararda işgal kınanarak bir an evvel işgale son verilmesi istendi. Bu süreçte uluslararası kuruluşlar ve Türkiye, Ermenistandan saldırılarını durdurmasını ve işgallere son vermesini istedi. Zaman zaman Rusya ve ABD de benzer çağrılar yaptı. Ama 1993 yılının geri kalan kısmında Ermenistan Azerbaycan içerisindeki iç karışıklıklardan da yararlanarak ve ciddi dış askeri destekle Azerbaycan topraklarını işgale devam etti. 1993 yılı sonuna gelindiğinde geriye ateşkes adına başarısız girişimler, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali ve BM Güvenlik Konseyinin Ermenistanın işgalleri kınayan 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararları kalmıştı.

1994 yılının Ocak-Mart dönemi küçük çaplı saldırılar, AGİT ve Rusyanın arabuluculuk girişimleriyle geçti. 31 Mart-3 Nisan 1994 tarihlerinde BDT Parlamentolararası Konseyi temsilcisi olarak Kırgızistan Yüksek Meclisi Başkanı ve Rusya Devlet Başkanı Özel Temsilcisi Baküyü ve Erivanı ziyaret etti. 15 Nisanda Moskovadaki BDT Devlet Başkanları Zirvesi sırasında Rusya, Azerbaycan

ve Ermenistan Devlet Başkanları bir araya gelerek sorunu görüştü.

26 Nisan-2 Mayıs 1994 tarihlerinde AGİT heyeti bölgeyi ziyaret etti. 4-5 Mayıs 1994 tarihlerinde, Bişkekte BDT Parlamentolararası Konseyi çerçevesinde Kırgızistan Parlamentosu ve Rusya Dışişleri Bakanlığı temsilcileri, Ermenistan ve Azerbaycan Parlamento başkanlarını bir araya getirdi. Bu görüşme trafiği sonrasında Bişkek Protokolü imzalandı. Bu belgeye dayanılarak Azerbaycan ve Ermenistan Savunma Bakanları arasında ateşkes anlaşmasına varıldı ve 12 Mayıs 1994ten itibaren ateşkes rejimi uygulanmaya başlandı.

1994 ATEŞKESİ NE KADAR BAŞARILI?

1994den günümüze kadar hemen her gün ihlal edilmesi nedeniyle ateşkesin ne işe yaradığı devamlı sorgulanmaktadır. Taraflar, birbirlerini ateşkesi haftada yaklaşık 100 kere ihlal etmekle suçlamaktadırlar. Zaman zaman bu suçlamalarda günlük ihlal sayısı bile 100'ü aşmıştır. Ateşkes ihlali sonucunda her iki taraftan çok sayıda asker ve sivil ölmüş ve yaralanmıştır. Karşılıklı olarak esir alma durumları söz konusu olmuştur. Bazı dönemlerde ise ateşkes ihlallerinin yoğunlaşması savaşın başlayabileceği uyarılarına neden olmuştur. Örneğin, ateşkes ihlalleri Eylül 2009da, 2010 yazında ve Şubat 2017de küçük çaplı çatışmalara, Nisan 2016'da ise 4 gün süren savaşa kadar varmıştır.

Görüldüğü üzere ateşkes anlaşmasına rağmen ateş pek de kesilmiş değil. Ermenistan için "işgallerini yasallaştırmanın", Azerbaycan için ise zorunlu olarak topraklarını işgalden kurtarmak için uygun zamanı beklemenin aracı olarak görülen ateşkes anlaşması savaş riskini canlı tutuyor.

BM Güvenlik Konseyi'nin ve diğer uluslararası kuruluşların Ermenistan'ın Azerbaycan toprakları üzerindeki işgali hemen ve koşulsuz olarak sona erdirmesi gerektiğini ifade eden kararları uygulanmıyor. Ermenistan, Azerbaycan topraklarını işgali altında tutmaya ve zaman zaman provokasyonlar yapmaya devam ediyor. Bir de ortada bölgeyi bir anda savaşın ve küresel bunalımın içine çekebilecek Ağustos 2008 olayları (Rusya ile Gürcistan arasındaki) deneyimi var.

Koşullar bu kadar açıkken arabulucuların, eğer gerçekten kalıcı barış ve istikrar peşindeyseler, işgali sona erdirmek için daha kesin ve kararlı adımlar atmaları gerekiyor. Fakat arabulucular ya bu riskin farkında değiller, savaşların bölge dışı güçler tarafından bölgeye müdahale aracı olması potansiyeli onları daha çok motive ediyor. Bu iki ihtimalin hangisinin daha yüksek olduğu, ayrıca bir değerlendirmeyi gerektiriyor.

[Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (UNEC) Türk Dünyası İktisat Fakültesinde öğretim görevlisi olan Araz Aslanlı, Kafkasya Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezinin (QAFSAM) başkanıdır]

<http://www.gunes.com/dunya/karabagda-ateskesin-25-yili-ates-kesildi-mi-982774>

Kaynak/Source: